

Naturvetenskaperna i ansvarsbibliotekssystemet – kompletterande undersökning

0. Bakgrund

Utredningen om det svenska ansvarsbibliotekssystemet ”Samverkan, samordning och samarbete” kom med vissa förslag till förändringar av nuvarande system. De viktigaste förändringarna berörde finansieringen av projekt och arbetsområden för ansvarsbiblioteken. I övrigt innebar förslagen att systemet med associerade ansvarsbibliotek försvinner, och att det sker en viss koncentration av samhällsvetenskap till Göteborgs UB.

Remissvaren över utredningen var i det stora och hela mycket positiva till förslagen och slutsatserna, men några bibliotek lyfte fram möjligheten till en större koncentration av naturvetenskaperna. I dagens läge har ju KTHB ansvaret för teknik och dess grundvetenskaper. Till dessa räknas, förutom kemi och fysik, även matematik, som egentligen inte är en naturvetenskap, men som på många sätt kan jämföras med filosofi. Biologi och geovetenskaper faller utanför ramen för KTHB:s ansvarsområde, och följaktligen har dessa områden sina egna ansvarsbibliotek. Biologibiblioteket vid Lunds universitet har ansvar för biologiområdet, medan Uppsala universitetsbibliotek ansvarar för geovetenskapen.

I och med att enstaka remissvar lyfte fram frågan om en eventuell koncentration av naturvetenskaperna, har BIBSAM tagit initiativet till att göra en särskild, men översiktlig utredning av denna fråga. Undertecknad som var utredare av hela ansvarsbiblioteksfrågan fick uppdraget att se över även detta.

1. Arbetsform

För att få en överblick över hur man ser på dessa frågor vid landets högskolebibliotek, skickades några korta frågor till så gott som samtliga bibliotekschefer, och även företrädare för de berörda ansvarsbiblioteken. I utskicket stod följande:

”I min utredning av det svenska ansvarsbibliotekssystemet ”Samordning, samverkan och samarbete ...” föreslår jag ingen ändring i ansvarsbiblioteken inom teknik och naturvetenskaperna. Det betyder att KTHB har ansvar för teknologi och grundvetenskaperna, nämligen matematik, fysik och kemi. Biologibiblioteket i Lund är ansvarsbibliotek för biologiområdet, och Uppsala UB har hand om det geovetenskapliga området. Både geovetenskap och biologi kan synas vara ganska smala områden, och företräds av små biblioteksenheter i motsats till exempelvis humaniora och samhällsvetenskap som ju har en stor bredd och har stora universitetsbibliotek som huvudmän. I remissvaren fanns det synpunkter på att man borde samla naturvetenskaperna så att man får stora ämnesområden över hela linjen. Detta skulle ge ett mer logiskt system, och motverka den plottrighet som jag i min utredning har använt som beteckning på det nuvarande systemet.

BIBSAM har nu gett mig uppdraget att specifikt titta på denna fråga, och jag vänder mig nu till dig för att få din eventuella syn på detta. Jag vore tacksam om du kunde ta dig tid att svara på några få frågor för att få en belysning av denna sak.

1. Vad ser du för för- eller nackdelar vid att samla alla naturvetenskaperna under ett och samma bibliotek? Vad med matematikens plats i det hela?
2. Kan man tänka sig att skilja ansvaret för teknologi från ”grundvetenskaperna”? Vad blir konsekvenserna enligt ditt syn?
3. Om man vill reducera antal ansvarsbibliotek, kan det vara en möjlig väg att flytta biologi och geovetenskap in i ett befintligt ansvarsbibliotek? Exempelvis geo till KTHB och biologi till KIB eller Ultuna?”

I och med att förfrågan gick ut i slutet av semesterperioden, tog det en viss tid att få in svaren, men efterhand kom 8 svar in och i tillägg till det har några personer hört av sig muntligen. De bibliotek som svarade skriftligt var följande: Uppsala universitetsbibliotek, SLUs bibliotek, Lunds universitets bibliotek (direktionen), Biologibiblioteket, Lund, KTHB, Umeå universitetsbibliotek, Stockholms UB och Mitthögskolans bibliotek.

2. Kort genomgång av remissvaren

Genomgående för nästan alla remissvar var en samstämmighet om att inte röra för mycket i det befintliga systemet. Argumentationen för detta kan vara lite olika, och därför redovisar jag här under vad de olika biblioteken för fram i sina svar.

Uppsala universitetsbibliotek redovisar sina erfarenheter som ansvarsbibliotek både för ett mycket brett område (humaniora) och ett mycket smalt (geovetenskap), och påpekar både för- och nackdelar. En tydligare ämnesspecialisering på bibliotekariesidan är möjlig med små ansvarsområden, vilket gör att utvecklingsfrågor kan behandlas bättre. Det ämnesspecifika kan lätt komma i skymundan om geovetenskaperna ska inrymmas i ett större område. Uppsala UB ser inget hinder i att matematiken fortfarande finns inom KTHBs ansvarsområde. Man finner inget hinder för att teknologin hålls samman med grundvetenskaperna i ansvarsbiblioteksfrågor. UUB framhåller att frågan om en reduktion i antalet ansvarsbibliotek på den naturvetenskapliga sidan framstår som för tidigt väckt i skenet av att man ännu inte har fått någon departementsreaktion på KB-utredningen och dess remissutfall. Man ser därför inget skäl att vidta vad som kan tänkas bli förhastade förändringar.

Biologibiblioteket vid Lunds universitet är ansvarsbibliotek för biologi. Biblioteket ser inga fördelar alls med att samla alla naturvetenskaperna i ett stort ansvarområde. Man frågar sig vem/vilket bibliotek som skulle kunna axla ett ansvar som greppar över så många specialområden och som samtidigt skulle kunna ge alla en relevant fortbildning och knyta ihop ett gemensamt nätverk där alla känner en motivation? Visst skulle man kunna tänka sig ha ett stort naturvetenskapligt ansvarsbibliotek, men så fort det blir ”skarpt läge” i ämnesfrågor så måste specialgrupper konstrueras och berörda bibliotek tillfrågas. Biologibiblioteket ser ingen vinst i att reducera antalet ansvarsbibliotek, utan ser hellre att man gör områdena mindre, dvs. mer specialinriktade, eftersom det underlättar när man ska satsa på fortbildning och nätverksbyggande. Biblioteket ser inga gemensamma intressen mellan biologi och geovetenskap, och förutspår en treårig självdöd av ansvarsområdet biologi, vare sig man lägger det hos KIB eller SLU-biblioteket.. Biologibiblioteket vill fortsätta som

ansvarsbibliotek inom sitt område, och biblioteket följer direktivet för ansvarsbibliotek med huvudvikten på fortbildning och nätverksbyggande.

Lunds universitets bibliotek, biblioteksdirektionen har också kommenterat frågan. Här ifrågasätts om det finns något samband mellan ansvarsbibliotekets storlek och kvalitén på de tjänster som erbjuds och det samarbete som pågår. Möjligtvis är det så att ”small is beautiful and efficient” gäller på detta område. Kanske vore det bra om uppdraget som ansvarsbibliotek inte ges till ”huvudorganisationen” men istället direkt till relevant ”avdelningsbibliotek” där ämneskompetensen finns. Biblioteksdirektionen ansluter sig till Biologibibliotekets syn på möjligheterna för att slå ihop medicin eller agronomi/biologi (vad är ”agronomi biologi”? /Inger s anmärkning), dvs. avvisar tanken.

Stockholms universitetsbibliotek är det enda bibliotek som yttrar sig odelat positivt över tanken på ett naturvetenskapligt ansvarsbibliotek. Man ser inga direkta nackdelar mer än att det kommer att bli turer kring gränsdragningar mellan nuvarande ansvarsbibliotek och ett nytt sådant. SUB tycker även att man kan skilja teknologin från naturvetenskaperna. Man gör här en jämförelse med Ultuna, där lantbruk inte heller är en grundvetenskap och där det finns flera ämnen som täcks av andra ansvarsbibliotek, exempelvis ekonomi. SUB kan även tänka sig en minskning av antalet ansvarsbibliotek genom att biologi går till SLUB och geovetenskap till KTHB.

Umeå universitetsbibliotek ger först några allmänna synpunkter på situationen och rekommenderar att dagens indelning bibehålls som den är ett tag till (minst ett eller två år). Man förespråkar ett ökat informationsutbyte och fortsatt eller ökad samverkan mellan de existerande ansvarsbiblioteken. Även Umeå pekar på att bibliotekets storlek inte är avgörande för ett lyckat resultat eller inte. Umeå lyfter fram möjligheter till samverkan mellan ansvarsbiblioteken för att förhindra dubbelt arbete när det gäller olika projekt och förutsätter där en fortsatt god kontroll över verksamheten från BIBSAM:s sida.

När det gäller de konkreta frågorna som berör naturvetenskaperna anför även Umeå att det är ingen självklarhet att stordrift är rationellt. Det är heller inte givet att en lösning med ett naturvetenskapligt ansvarsbibliotek blir billigare. Umeå UB har en känsla av att grundvetenskaperna inom TGV har varit lite styvmoderligt behandlade, och att de med fördel kan synliggöras mer under nuvarande koncept. Det är självklart möjligt att bryta ut grundvetenskaperna från teknik, men då måste det ske en kompetensuppbyggnad över en övergångsperiod. Om man vill reducera antalet bibliotek genom att lyfta in biologin i något annat område, är SLUB en bättre kandidat än KIB, enligt Umeå UB.

Mitthögskolans bibliotek finner det inte meningsfullt att göra mindre ändringar i systemet nu.

KTHB, ansvarsbibliotek för teknik och grundvetenskaperna, finner det svårt att föreställa sig ett ansvarsbibliotek i teknik utan dess grundvetenskaper. De två första åren av ett program för civilingenjörer består nästan i sin helhet av fysik och matematik. Samtidigt använder man i stor grad gemensamma bibliografiska databaser inom området. Arbetet med konsortieupphandlingar inom sektorn skulle få en konstig uppdelning om man genomförde ett system med flera ansvarsbibliotek.

SLUs bibliotek, ansvarsbibliotek inom den agrikulturella sektorn, har följande synpunkter: Fördelarna med att samla naturvetenskaperna inom ett ansvarsområde är att logiken med stora ämnesområden över hela linjen följs, samt att administrationen blir mindre plottrig. Nackdelarna är att de redan etablerade mötesformerna och nätverken kan komma att brytas upp. Det finns risk att nätverksträffar, kurser m.m. blir så allmänna att de blir ointressanta och lika väl kunde organiseras utanför ansvarsbibliotekssystemet. Om BIBSAM beslutar att lyfta in biologi i ett annat bibliotek, förordas SLU-biblioteken, då dess ämnesinriktning går mot "life sciences" där biologin har en central plats.

3. Analys

Frågan om naturvetenskapernas placering och behandling analyserades på ett omfattande sätt i förarbetena inför införandet av ansvarsbibliotekssystemet. Det är ganska tydligt att man även där hade problem med hur man rent praktiskt skulle gå fram, och på en tidpunkt var man inne på tanken att skapa ansvarsbibliotek inom varje enskilt ämne (matematik, fysik, kemi och biologi). Redan på den tiden fanns ett samarbete mellan de tekniskt orienterade biblioteken som förordade ett samlat ansvar för teknik med grundvetenskaper, varvid begreppet TGV kom till. Detta fick inget gehör hos den dåvarande utredande myndigheten (DFI), men när BIBSAM utsåg KTHB till ansvarsbibliotek hade man accepterat tanken om ett nära samband inom TGV-området.

Detta samband markerar sig tydligt även om man studerar vilka bibliografiska databaser som används inom området. Det är mycket svårt, för inte att säga omöjligt, att tänka sig ett stort tekniskt universitet utan INSPEC, Chemical Abstract och Mathematical Reviews. Hela utbildningens och forskningens grund vilar mycket tungt på grundvetenskaperna. Om man ser på det hela från ett annat perspektiv kan man fråga sig vad som blir kvar om man separerar tekniken från grundvetenskaperna. Är det meningsfullt att ha ett ansvarsbibliotek för enbart teknik? Här är jag i likhet med KTHB ganska tveksam till en sådan konstruktion. Biologins förhållande till övriga naturvetenskaper är heller inte något som gör det speciellt logiskt att förordas ett gemensamt naturvetenskapligt bibliotek. Man har mycket svaga kopplingar till matematik, och inte heller så värst mycket gemensamt med fysik och kemi, så i en sådan konstruktion vill man med säkerhet ändå på något sätt skilja ut biologin. Geovetenskapen skulle väl ha lite lättare att passa in i en naturvetenskaplig kostym, även om vissa områden faller utanför den ramen.

Att samla naturvetenskaperna i ett bibliotek och teknik i ett annat skulle dessutom bara minska antalet ansvarsbibliotek med ett enda. Med stor sannolikhet skulle det inte ge några ekonomiska vinster, något som även har pekats på i vissa av remissvaren.

Flera av remissvaren framhåller att det känns fel att göra stora ändringar inom detta område just nu. Osäkerheten omkring resultatet av KB-utredningen och funderingar över hela ansvarsbibliotekssystemets konstruktion är argument som framförs bland andra. Det måste också påpekas, något som också görs i remissvaren, att den nuvarande konstruktionen faktiskt fungerar. De små biblioteken som ansvarar för geovetenskap och biologi gör i sin roll som ansvarsbibliotek ett utmärkt arbete helt i linje med de riktlinjer som BIBSAM nu föreslår för verksamheten. Det känns inte särskilt motiverat att ändra ett fungerande koncept enbart för att det ska passa in i en logisk modell.

4. Slutsatser och rekommendation.

Mot bakgrund av remissvaren och min egen analys av situationen, finner jag det inte meningsfullt att i nuläget göra några ändringar av ansvarsbibliotekssystemet när det gäller naturvetenskaperna. Min rekommendation blir därför att låta indelningen vara som den är, med KTHB som ansvarar för TGV-området, Biologibiblioteket i Lund för biologi och Uppsala universitetsbibliotek för geovetenskap.

Luleå 2004-10-17

Terje Høiseth